

<https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.046>
УДК 001.89:327.7

І.А. ЖУКОВИЧ, кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
ДУ «Центр оцінювання діяльності наукових установ
та наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України»
вул. Володимирська, 54, Київ, 01030, Україна
e-mail: jukovich@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5027-5991>

МІЖНАРОДНІ ІНІЦІАТИВИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті викладено результати аналізу та систематизації ключових міжнародних ініціатив і рекомендацій, які відіграють вирішальну роль у формуванні сучасних підходів до оцінювання результатів наукової діяльності. Актуальність теми зумовлена зростанням критики традиційних систем оцінювання, що ґрунтуються на бібліометричних показниках, та потребою світової наукової спільноти у пошуку більш комплексних, збалансованих і якісних методів оцінювання, що сприятимуть підвищенню ефективності досліджень, уникненню зловживань метриками та заохоченню етичних практик. Для досягнення мети дослідження використано системний аналіз міжнародних декларацій та маніфестів, порівняльний аналіз підходів до оцінювання наукової діяльності, синтез та узагальнення. Джерельною базою дослідження є знакові міжнародні документи: Лейденський маніфест для наукометрії, Сан-Франциська декларація щодо оцінювання наукових досліджень, Гонконгські принципи оцінювання дослідників, а також рекомендації провідних наукових організацій та фондів. Отримані результати свідчать про глобальний тренд до відходу від виняткової орієнтації

Цитування: Жукович І.А. Міжнародні ініціативи та рекомендації щодо оцінювання результатів наукової діяльності. *Наука та наукознавство*. 2025. № 3 (129). С. 46—62. <https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.046>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

на кількісні показники (кількість публікацій та цитувань) до більш комплексного та якісного оцінювання. Виявлено, що нові підходи враховують багатогранність наукового внеску, який включає не лише публікаційну активність, а й якість, новизну, релевантність, соціальний та економічний вплив досліджень, участь у міжнародній співпраці, внесок досліджень у підготовку кадрів, відповідність досліджень місії та перспективам розвитку установи. Основним висновком є необхідність імплементації принципів відповідального оцінювання наукової діяльності в українську практику, що сприятиме підвищенню ефективності, прозорості та об'єктивності оцінок наукових установ. За результатами дослідження визначено основні напрями удосконалення процедури оцінювання наукових установ в Україні.

Ключові слова: наукова установа, оцінювання наукової діяльності, міжнародні ініціативи, кількісні показники, експертна оцінка, наукометрія.

Вступ. Оцінювання наукової діяльності є важливим і потужним інструментом, що забезпечує ефективне використання ресурсів науки, стимулює розвиток інноваційної сфери, сприяє прийняттю обґрунтованих рішень щодо розвитку наукової сфери та вирішенню актуальних проблем розвитку економіки, суспільства та підвищенню конкурентоспроможності країни.

Потреба у перегляді методології оцінювання наукової діяльності зумовлена низкою глибоких і взаємопов'язаних факторів, що відображають внутрішню еволюцію науки й зовнішні суспільні та технологічні зміни. Ці причини спонукають до відмови від застарілих, часто спрощених підходів на користь більш комплексних, які враховують багатовимірність, оригінальність та унікальність результатів досліджень, різноманітність аспектів наукової діяльності та форм наукової продукції, ефективність і практичну цінність досліджень.

Потужним каталізатором підвищення якості процедури оцінювання наукової діяльності стали різні міжнародні ініціативи та рекомендації, які не тільки формують сучасні стандарти та кращі практики, а й сприяють зміні менталітету наукової спільноти, заохочуючи до більш об'єктивного та прозорого підходу до проведення процедур оцінювання. Для України, яка прагне до інтеграції у світовий науковий простір, адаптація та впровадження міжнародних рекомендацій є важливим кроком для розвитку її наукового потенціалу та підвищення конкурентоспроможності. Зазначене зумовлює важливість й актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо цілей, показників, критеріїв, результатів і напрямів удосконалення оцінювання наукової діяльності в останні десятиліття розглянуті у роботах зарубіжних науковців [1—5] і є предметом дискусій для міжнародних нау-

кових спільнот. Деяким аспектам оцінювання діяльності окремих учених і наукових установ, пропозиціям щодо удосконалення методології оцінювання присвячені роботи вітчизняних дослідників [6—9]. Стаття продовжує цикл попередніх праць авторів [10—13], де розглянуто методологічні підходи та методики оцінювання діяльності науково-дослідних установ у різних країнах світу, а також проблеми, що виникають під час оцінювання.

Метою статті є систематизація провідних міжнародних рекомендацій та ініціатив, спрямованих на вдосконалення оцінювання наукової діяльності, а також формування на їхній основі загальних напрямів удосконалення процедур оцінювання наукових установ в Україні.

Методи дослідження та джерельна база. Використано методи аналізу та узагальнення наукових джерел інформації, синтезу та порівняння. Джерельну базу дослідження склали публікації вітчизняних і закордонних фахівців, міжнародні стандарти та рекомендації щодо оцінювання наукової діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення. Починаючи з 2010-х рр. у суспільному та академічному середовищі почали виникати дискурси щодо невідповідального використання кількісних індикаторів для оцінювання науково-дослідної діяльності. За результатами обговорення розроблено низку міжнародних ініціатив і рекомендацій щодо оцінювання результатів наукової діяльності, які істотно вплинули на практику оцінювання в усьому світі та продовжують надихати на удосконалення підходів до оцінювання і розроблення різних ініціатив (див. табл.).

У 2012 р. під час щорічного зібрання Американського товариства клітинної біології в Сан-Франциско розроблено Декларацію про оцінювання наукових досліджень (*DORA*) [14], де зазначено, що суб'єкти, які фінансують наукові дослідження або наукові видання, професійні товариства, наукові установи та дослідники потребують оцінок якості та ефективності наукових результатів з урахуванням їх різноманіття та багатовимірності. *DORA* встановлює принципи відповідального використання кількісних показників для оцінювання, наголошує на сприянні розробленню більш об'єктивних і справедливих підходів, які ґрунтуються на цінності отриманих результатів, а не на престижі чи на імпакт-факторі журналу, де опубліковано статті, і містить низку рекомендацій зацікавленим сторонам:

Для організацій, що здійснюють фінансування:

- не використовувати суто журнальні показники (імпакт-фактор та ін.) як сурогатний критерій якості наукової статті або внеску вченого;
- підкреслювати важливість наукового змісту статті, а не журналу, де її опубліковано (особливо під час оцінювання молодих дослідників).

Міжнародні ініціативи та рекомендації щодо оцінювання результатів наукової діяльності

Назва	Рік	Стислий зміст
1. Декларація Сан-Франциско про оцінювання наукової діяльності [14]	2012	Закликає до відмови від використання імпакт-фактора як основного критерію оцінювання дослідників та їхніх робіт
2. Лейденський маніфест щодо показників наукової діяльності [15]	2015	Наголошує на необхідності збалансованого використання кількісних та якісних показників, урахування контексту та уникнення надмірного спрощення
3. Метрична хвиля: звіт незалежного огляду ролі метрик в оцінюванні та управлінні науковою діяльністю [16]	2015	Наголошує на прозорості та адекватному і коректному використанні показників, необхідності враховувати під час оцінювання різноманітність академічних дисциплін і соціальний ефект результатів досліджень
4. Гонконгські принципи оцінювання дослідників [17]	2019	Закликають дотримуватися наукової доброчесності та відійти від надмірної уваги до кількісних показників, як-то кількість публікацій та цитувань, враховувати ширший спектр внесків і практик, які сприяють надійності та прозорості досліджень
5. Звіт «Приборкуючи хвилю метрик: показники, інфраструктура та пріоритети для відповідального оцінювання наукової діяльності у Великій Британії» [18]	2020	Опублікований як продовження звіту <i>The Metric Tide</i> 2015 р.; в ньому переглянуто висновки та рекомендації попереднього звіту 2015 р., а також оцінено прогрес у їх впровадженні
5. Пакт про дослідження та інновації в Європі*	2021	Визначає спільні цінності та принципи, на яких ґрунтується європейський дослідницький простір, підкреслює важливість якісних оцінок, відкритості та прозорості в оцінюванні наукової діяльності
6. Угода про реформування оцінювання наукової діяльності Коаліції зі сприяння оцінюванню наукової діяльності [19]	2022	Визначає загальний напрям реформ і встановлює принципи оцінювання і зобов'язання щодо змін у підходах до його проведення з метою максимального підвищення якості та суспільно-економічної значущості досліджень
7. Барселонська декларація про відкриту наукову інформацію**	2024	Спрямована на демократизацію доступу до наукової інформації, як-то бібліографічні метадані, дані про фінансування і вплив досліджень, часто відсутньої у відкритому доступі

* Pact for Research and Innovation in Europe. Document 32021H2122. Council Recommendation EU 2021/2122 of 26 November 2021. URL: <http://data.europa.eu/eli/reco/2021/2122/oj> (дата звернення: 20.05.2025).

** Barcelona Declaration on Open Research Information. URL: <https://barcelona-declaration.org/> (дата звернення: 20.05.2025).

Джерело: узагальнено автором на основі [14—19].

Для наукових установ:

- чітко визначати критерії під час прийняття рішень про найм, підвищення на посаді та присудження наукових ступенів;
- у процесі оцінювання досліджень враховувати всі види наукових здобутків, включаючи масиви даних та програмне забезпечення, а не лише публікації.

Для видавців:

- зменшити акцент на імпакт-факторі журналу;
- надавати широкий спектр показників на рівні статей, щоб оцінити їхній вплив.

З часом *DORA* перетворилася на всесвітню ініціативу, здобула широку підтримку з боку дослідників, наукових установ, видавців, організацій, що фінансують дослідження. На сьогодні декларацію підписали понад 26 124 осіб та організацій з 166 країн світу, з-поміж них 47 з України, зокрема дві наукові установи Національної академії наук України (Інститут біології клітини НАН України та Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України)¹.

У 2015 р. група провідних наукометриків у журналі *Nature* опублікувала Лейденський маніфест [15], який став своєрідним орієнтиром для прозорих і відповідальних методів оцінювання наукової діяльності, що підкреслює необхідність відповідального (тобто обережного і зваженого) використання кількісних наукометричних показників як одного з інструментів, що доповнює якісну експертну оцінку. Лейденський маніфест наголошує на важливості об'єктивного оцінювання, неприйнятності надмірного використання показників, як-то імпакт-фактор журналу або індекс Хірша, необхідності застосування цілісного підходу, що враховує безліч показників і контекстну інформацію для оцінювання якості та ефективності результатів дослідження. У маніфесті підкреслено важливість повного розкриття використовуваних в оцінюванні даних і методології, що уможливить прозорість і відкритість процедури оцінювання. Лейденський маніфест містить десять принципів:

1. Кількісна оцінка має доповнювати якісну, експертну оцінку. Кількісні показники не повинні підміняти експертне судження.

2. Критерії оцінювання мають відповідати статутним завданням оцінюваної установи. Не існує універсального набору показників, придатного для всіх наукових установ.

3. Потрібно відстоювати вагомі результати, оприлюднені в національному сегменті наукових комунікацій. Слід враховувати публікації не лише англійською мовою.

¹ 47 individuals and organizations in 166 countries have signed DORA to date. *DORA*. URL: https://sfdora.org/signers/?_organization_country=ukraine (дата звернення: 20.05.2025).

4. Необхідно використовувати прозорі та прості індикатори. Методологія збирання та аналізу даних має бути зрозумілою.

5. Дослідники повинні мати можливість перевіряти правильність ідентифікації публікацій та контролювати свої наукометричні дані.

6. Під час порівняння результатів необхідно враховувати особливості наукових галузей. Різні дисципліни мають власні традиції публікації та цитування.

7. Під час оцінювання окремих дослідників слід використовувати якомога більше параметрів. Не потрібно робити висновки на основі лише одного показника.

8. Слід уникати недоречної конкретності та надмірної точності, яка може виявитися помилковою. Наукометричні дані мають низку обмежень.

9. Система оцінювання може впливати на поведінку дослідників, тому важливо враховувати вплив заохочувальних стимулів на величину показників.

10. Наукова діяльність є динамічною, тому показники та критерії, покладені в основу оцінювання, потребують оновлення.

Хоча, на відміну від *DORA*, Лейденський маніфест не передбачав процедури офіційного підписання установами чи окремими дослідниками, однак він мав значний вплив, а сформульовані ним принципи широко обговорюються та використовуються багатьма університетами, науковими організаціями і фондами та окремими науковцями всього світу як орієнтири для відповідального оцінювання наукової діяльності.

Незалежним оглядом ролі метрик в оцінюванні та управлінні науковими дослідженнями став звіт «Метрична хвиля», опублікований Радою з фінансування вищої освіти у Великій Британії (*Higher Education Funding Council for England, HEFCE*) у липні 2015 р. [16]. Звіт підготовлено під головуванням професора Джеймса Вілсдона (*James Wilksdon*) за підтримки незалежної та міждисциплінарної групи експертів з наукометрії, фінансування досліджень, наукової політики, видавничої справи, управління університетами. У звіті оглянуто використання та обмеження кількісних показників у різних дисциплінах, визначено їх потенційний внесок в оцінювання рівня досконалості та впливу досліджень, проаналізовано роль у процедурі оцінювання досліджень, включаючи цикли системи оцінювання якості досліджень у закладах вищої освіти (*The Research Excellence Framework, REF*), розглянуто зміни у способах використання університетами кількісних показників у системі управління, вказано на зростання ролі рейтингів і систем оцінювання, а також на негативний або опосередкований вплив метрик на різні аспекти дослідницької культури.

Зазначений звіт був важливим дослідженням ролі метрик в оцінюванні та управлінні науковою діяльністю у Великій Британії. В ньому

сформульовано принципи «відповідальних метрик» (*responsible metrics*), які ґрунтуються на таких критеріях: *надійність* (використання найкращих можливих даних), *«стриманість»* (визнання того, що кількісні показники повинні не підміняти якісну експертну оцінку, а лише доповнювати її), *прозорість* (відкритість процесів збирання та аналізу даних), *різноманітність* (врахування відмінностей у різних галузях знань і використання діапазону показників), *рефлексивність* (передбачення та визнання системних ефектів показників).

У звіті визнано цінність кількісних показників як інструментів для розуміння та проведення порівняльного аналізу продуктивності наукової діяльності. Однак автори висловлюють занепокоєння непередбаченими наслідками та потенційно можливими спотвореннями, якщо оцінювання ґрунтуватиметься лише на кількісних показниках; підкреслюють першорядне значення якості результатів і необхідність контекстно-залежного підходу до оцінювання досліджень з урахуванням різноманітності академічних дисциплін та широкого спектра соціальних наслідків досліджень; наголошують на необхідності оприлюднення використовуваних в оцінюванні даних і методології, що уможливить прозорість і об'єктивність оцінок.

Якість і чесність досліджень значною мірою залежать від результатів роботи окремих дослідників, але на це дуже впливає підхід до оцінювання та аналізу наукової діяльності загалом. Залежно від принципів, покладених в основу оцінювання, системи оцінювання можуть або заохочувати дослідників діяти чесно (наприклад, якщо обмін даними є одним із критеріїв оцінювання, дослідників стимулюють оприлюднювати результати), або схилити їх до порушення академічної етики (наприклад, якщо кількість опублікованих дослідником статей є одним із критеріїв оцінювання, це спонукатиме його до оприлюднення результатів дослідження в якомога більшій кількості статей).

Враховуючи зазначене, наступною ініціативою міжнародного наукового товариства стали п'ять Гонконгських принципів оцінювання дослідників [17], розроблених на 6-й Всесвітній конференції з питань доброчесності наукової діяльності у Гонконзі в 2019 р. і опублікованих у липні 2020 р. Основна мета Гонконгських принципів — сприяти доброчесності наукової діяльності шляхом зміни підходів до оцінювання та винагородження науковців. У Гонконгських принципах наголошено на необхідності відмови від кількісних показників як головного критерію оцінювання і належного врахування інших важливих аспектів наукової діяльності, що сприятиме підвищенню об'єктивності та прозорості наукової системи. Науковим установам рекомендовано стимулювати виконання досліджень і розробок шляхом визнання й винагороди виконавців, заохочування принципів наукової доброчесності, та також вра-

ховувати ці критерії під час оцінювання дослідників і прийняття рішень щодо призначення на наукові посади. Наукові установи, які дотримуються Гонконгських принципів, мають:

1. Оцінювати рівень відповідальності виконавця досліджень, зокрема його дії на всіх етапах робіт, від розроблення ідеї до поширення результатів, з акцентом на ретельність, сумлінність та етичність.

2. Оцінювати якість звітування щодо результатів дослідження, в т. ч. точність і відкритість звіту, включення до звіту всіх результатів незалежно від їхньої значущості чи напрямку.

3. Винагороджувати практику відкритої науки шляхом заохочення дослідників до відкритого обміну методами, матеріалами, даними і результатами досліджень, що підвищить прозорість у виконанні робіт, сприятиме співпраці та повторному використанню даних.

4. Оцінювати наукову діяльність у широкому сенсі з урахуванням різноманітності її видів, зокрема реплікаційні дослідження, інновації, трансляційні дослідження, синтез і метадослідження, а не лише оригінальні дослідження.

5. Включати до оцінювання наукової діяльності інші важливі завдання, зокрема такі, що не пов'язані безпосередньо з проведенням досліджень: рецензування заявок на гранти та публікацій, керівництво аспірантами, науково-популярну діяльність та обмін знаннями.

Основною метою запровадження Гонконгських принципів є створення системи оцінювання, яка заохочує доброчесне виконання досліджень, підвищує надійність наукових результатів і робить наукову екосистему більш відкритою для співпраці.

У 2020 р. з'явилось друге видання звіту [16] під назвою «Приборкуючи хвилю метрик: показники, інфраструктури та пріоритети для відповідального оцінювання наукової діяльності у Великій Британії» [18]. Основними відмінностями та новими акцентами звіту [18] порівняно зі звітом [16] є такі:

- перегляд і оновлення рекомендацій на підставі аналізу використання показників у оцінюванні та управлінні науковою діяльністю з урахуванням розвитку методології в останні роки;
- рекомендація щодо розширеного використання даних для позитивних цілей в оцінюванні наукової діяльності, зокрема відхід від суто бібліометричних даних на користь тих, що відображають ширші цінності наукової спільноти (наприклад, про гендерний розрив в оплаті праці);
- посилення відповідальності постачальників даних, зокрема даних від сторонніх джерел, які не завжди мають очікувану від них якість;
- посилення співпраці в процесі розроблення та інтерпретації даних і показників із метою підвищення взаємної довіри до результатів оцінювання;

- подальше впровадження принципів відповідального оцінювання наукової діяльності;

- перегляд ролі метрик у *REF*, визначення метрик, які використовуватимуться у майбутніх циклах *REF*, з урахуванням змін, обговорюваних у межах «Програми оцінювання досліджень у майбутньому» (*Future Research Assessment Programme, FRAP*).

Принципи, сформульовані в звіті 2015 р., набули розвитку в звіті 2020 р. в контексті нових проблем, пов'язаних з оцінюванням досліджень, з особливим акцентом на практичне впровадження відповідальних підходів та використання даних для позитивних змін.

У 2021 р. Рада ЄС опублікувала Рекомендації щодо пакту про дослідження та інновації в Європі², спрямованого на створення більш ефективного та злагодженого Європейського дослідницького простору, де дослідження та інновації сприяють вирішенню суспільних проблем і підвищенню конкурентоспроможності Європи. Пакт визначає спільні цінності, принципи і напрями співпраці між державами-членами ЄС, науковцями, установами та бізнесом, а також пріоритетні напрями дій. Основними складовими Пакту є:

- спільні цінності та принципи; підкреслено важливість цінностей, як-то етика і доброчесність, свобода наукових досліджень, гендерна рівність і рівні можливості;

- пріоритетні напрями дій; визначено пріоритетні сфери спільних зусиль держав-членів ЄС: збільшення інвестицій у дослідження та інновації; реформування національних науково-інноваційних систем; посилення науково-інноваційної співпраці; забезпечення відкритого доступу до наукових публікацій і даних; розвиток мобільності дослідників;

- інвестиції та реформи; встановлено амбітні цілі щодо інвестицій у дослідження та інновації, а також визначено необхідні реформи для їх досягнення;

- спрощений процес координації політики; передбачено створення спрощеної системи координації політики на рівні ЄС і держав-членів на Європейському дослідницькому просторі.

Значним кроком на шляху до реформи оцінювання наукової діяльності в Європі стала Угода про реформування оцінювання наукової діяльності, опублікована у липні 2022 р. Коаліцією зі сприяння оцінюванню наукової діяльності (*Coalition for Advancing Research Assessment, CoARA*) [19]. Угода передбачає уніфікований підхід до змін у процедурі оцінювання досліджень, дослідників і наукових установ, визначає загальний

² Pact for Research and Innovation in Europe. Document 32021H2122. Council Recommendation EU 2021/2122 of 26 November 2021. URL: <http://data.europa.eu/eli/reco/2021/2122/oj> (дата звернення: 20.05.2025).

напряму реформи оцінювання з урахуванням автономного статусу організацій та встановлює принципи оцінювання та зобов'язання про зміни у підходах до його проведення з метою максимального підвищення якості та суспільно-економічної значущості досліджень. CoARA прагне створити більш справедливую, відповідальну та ефективну систему оцінювання досліджень, яка краще відображатиме різноманітність наукової діяльності та сприятиме проведенню якісних досліджень із високим впливом. Така система має передусім ґрунтуватися на експертному судженні, підкріпленому об'єктивними і надійними кількісними показниками. Основні положення CoARA:

1. Пріоритет якісного оцінювання, яке має ґрунтуватися насамперед на якісних судженнях на підставі експертних оцінок, підкріплених різноманітними доказами.

2. Визнання різноманітності результатів, практик і видів діяльності. Оцінка має враховувати різні види внеску та впливу наукової діяльності, зокрема публікації (з урахуванням їх різноманітності), розробки програмного забезпечення, обмін даними, участь у політичній діяльності, співпрацю з промисловою, освітньою та інноваційною сферами.

3. Відмова від використання бібліометричних показників як основного критерію. Не слід використовувати імпакт-фактор журналів та інші агреговані показники на рівні журналів або видавців як сурогат для оцінювання якості окремих робіт або внеску окремих дослідників.

4. Прозорість, відкритість процесів оцінювання. Критерії, процеси та прийняті рішення щодо оцінювання повинні бути чіткими, прозорими та доступними.

5. Підтримка різноманітності кар'єрних шляхів з урахуванням індивідуальних зусиль і внеску дослідників.

6. Відповідальність і підзвітність. Організації, які підписали Угоду CoARA, беруть на себе зобов'язання щодо впровадження цих принципів і звітування про досягнутий прогрес.

7. Співпраця та обмін кращим досвідом між членами CoARA, спільне розроблення ефективних підходів до реформування оцінювання.

8. Залучення всіх зацікавлених сторін: дослідників, адміністраторів, політиків, представників організацій, що здійснюють фінансування досліджень, та інших.

9. Адаптивність і контекстуальність. Підходи до оцінювання повинні враховувати дисциплінарну та функціональну специфіку організацій.

10. Пріоритетність впливу та значущості. Оцінка має враховувати потенційний та фактичний вплив досліджень на науку, суспільство, економіку та інші сфери.

Станом на 14 березня 2025 р. кількість установ, що підписали Угоду CoARA, становила 832. Вона продовжує зростати, оскільки нові органі-

зації з усього світу приєднуються до CoARA, демонструючи готовність реформувати підходи до оцінювання науково-дослідної діяльності. Підписанти Угоди CoARA зобов'язуються виділяти ресурси для покращення оцінювання наукової діяльності, зокрема розроблення нових критеріїв та інструментів оцінювання, а також для підвищення обізнаності та організації навчальних курсів з оцінювання (наприклад, для рецензентів).

На сьогодні 16 установ України підписали Угоду CoARA: Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»; Луцький національний технічний університет; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника; Державна наукова установа «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації»; Інститут цифровізації освіти НАПН України; Волинський національний університет імені Лесі Українки; Національний університет «Запорізька політехніка»; Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»; Інститут вищої освіти НАПН України; Інститут відкритої науки та інновацій; Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; Всеукраїнська громадська організація «Інноваційний університет»; Національний фонд досліджень України; Громадська організація «Полюс Росту». Актуальну інформацію про кількість підписантів можна знайти на офіційному вебсайті CoARA³.

Однією із суттєвих проблем оцінювання є відсутність прозорості у науковій інформації, що призводить до використання неперевіраних доказів під час оцінювання досліджень і результатів діяльності установ. Вагомою міжнародною ініціативою для вирішення цієї проблеми стала Барселонська декларація про відкриту наукову інформацію⁴, розроблена колективом фахівців і спрямована на демократизацію доступу до наукової інформації.

Під науковою інформацією мається на увазі інформація про проведення і оприлюднення результатів наукових досліджень. Вона, крім іншого, включає бібліографічні метадані, як-то назви, анотації, посилання, інформацію про авторів та їх афіліацію, про місце публікації; метадані про матеріально-технічне і програмне забезпечення досліджень; дані про фінансування та гранти, організації та учасників досліджень. Наукова

³ Signatories — CoARA. URL: <https://coara.eu/agreement/signatories/?category%5B0%5D=ukraine#signatories> (дата звернення: 20.05.2025).

⁴ Barcelona Declaration on Open Research Information. URL: <https://barcelona-declaration.org/> (дата звернення: 20.05.2025).

інформація знаходиться в бібліографічних базах даних, архівах програмного забезпечення, сховищах даних і науково-інформаційних системах, до яких дослідники часто не мають вільного доступу з робочого місця.

Барселонська декларація наголошує, що відкритість інформації щодо проведення та оприлюднення результатів досліджень має фундаментально змінити науково-інформаційний ландшафт і забезпечити можливість приймати рішення щодо наукової політики на основі прозорих доказів і повних даних. Отже, організації, які займаються виконанням, фінансуванням і оцінюванням досліджень, зобов'язуються дотримуватися чотирьох загальних принципів: 1) зробити відкритою використовувану та створювану ними наукову інформацію; 2) працювати зі службами та системами, які підтримують і надають відкриту наукову інформацію; 3) підтримувати в робочому стані інфраструктуру для надання відкритої наукової інформації; 4) підтримувати колективні дії для прискорення переходу до відкритості наукової інформації.

Дотепер Барселонську декларацію підписано 161 організацією, що зобов'язалися взяти на себе провідну роль у зміні способів використання та виробництва наукової інформації. Серед підписантів — дві наукові установи України: Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України та Державна науково-технічна бібліотека України.

Українська наукова спільнота активно обговорює та впроваджує принципи і підходи, визначені у міжнародних ініціативах і рекомендаціях. У Національній академії наук України оцінювання ефективності діяльності наукових установ сьогодні є одним із важливих інструментів реформування; починаючи з 2023 р. воно здійснюється за оновленою Методикою оцінювання ефективності діяльності наукових установ Національної академії наук України⁵. Методика ґрунтується на експертному судженні та базових принципах Лейденського маніфесту [15] — об'єктивність, відкритість, прозорість, пріоритетність якісного оцінювання над кількісним, обґрунтованість аналізу діяльності з урахуванням завдань і перспектив розвитку наукової установи, можливість доступу установи до результатів оцінювання та постійне вдосконалення методології оцінювання.

Крім цього, в процедурі оцінювання наукових установ НАН України взято до уваги положення та зобов'язання, визначені в Угоді CoARA [19], що встановлює уніфікований підхід до змін у практиках оцінювання досліджень, дослідників і наукових установ з метою підвищення якості

⁵ Методика оцінювання ефективності діяльності наукових установ Національної академії наук України. Схвалено постановою Президії НАН України від 11 січня 2023 р. № 33. URL: <https://www.nas.gov.ua/storage/editor/files/metodika-ocinuvanya-2023.pdf> (дата звернення: 20.05.2025).

та сукупної спрямованості на кінцевий результат. Детальну інформацію про проблеми і результати оцінювання наукових установ Національної академії наук України у 2023 р. надано у [20].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянуті міжнародні ініціативи та рекомендації дають змогу визначити основні напрями удосконалення процедури оцінювання наукових установ в Україні:

1. Система критеріїв оцінювання повинна бути збалансованою, комплексною та враховувати якість, оригінальність, соціально-економічний вплив досліджень, їх внесок у підготовку наукових кадрів, міжнародну співпрацю, що уможливить отримання більш цілісного та багатоаспектного уявлення про діяльність установи.

2. Оцінювання для різних типів наукових установ і наукових напрямів повинно ґрунтуватися на диференційованих критеріях, які враховують специфіку діяльності та особливості різних галузей науки. Це забезпечить більш коректну оцінку їхнього внеску.

3. Якісне експертне оцінювання, що здійснюється незалежними та міжнародно визнаними фахівцями, повинно доповнювати кількісні показники. Процедура відбору експертів має бути прозорою та об'єктивною, а висновки — вагомий вплив на загальну оцінку установи. До оцінювання можна також залучати представників стейкхолдерів (бізнесу, громадських організацій) для визначення практичної значущості досліджень.

4. Процедура оцінювання повинна відбуватись відкрито та прозоро на всіх етапах. Методологія, критерії, склад експертних комісій та результати оцінювання повинні бути публічно доступними, що підвищить довіру до системи оцінювання і забезпечить можливість для зворотного зв'язку та подальшого її вдосконалення.

5. Процедуру оцінювання необхідно проводити на регулярній основі (раз на п'ять років) та доповнювати щорічним моніторингом. Результати оцінювання слід використовувати не лише для розподілу фінансування, а й для розроблення стратегічних планів розвитку установ, визначення пріоритетних напрямів досліджень і підвищення їхньої ефективності.

Перспективним шляхом для України є приєднання вітчизняних наукових установ і закладів вищої освіти до Коаліції зі сприяння оцінюванню наукової діяльності; відображення принципів і зобов'язань, передбачених Угодою про реформування оцінювання наукової діяльності, у нормативно-правових документах України і впровадження їх у науку та освіту на національному та інституційному рівнях. Це забезпечить відповідність системи оцінювання наукової діяльності в Україні сучасним тенденціям в умовах відкритої науки.

Перспективою подальших досліджень є визначення впливу розглянутих міжнародних ініціатив і рекомендацій на формування системи

оцінювання наукової діяльності в різних країнах у контексті відкритої науки, інтернаціоналізації досліджень і необхідності швидкого реагування на суспільні потреби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Abramo G., D'Angelo C.A. The VQR, Italy's second national research assessment: Methodological failures and ranking distortions. *Journal of the Association for Information Science and Technology*. 2015. Vol. 66 (11). P. 2202—2214. <https://doi.org/10.1002/asi.23323>
2. Ortiz Nez R. Altmetrics: alternative metrics for scientific, technological and innovation evaluation. *Academia Letters*. 2021. 6 pages. Art. 1658. <https://doi.org/10.20935/AL1658>
3. Rúa-Ortiz J., Peralta-González M.J., Gregorio-Chaviano O., Piedra-Salomón Y. Evaluation of Cuban scientific activity within the open science framework: Some reflections. *Iberoamerican Journal of Science Measurement and Communication*. 2022. Vol. 2. No. 3. P. 1—15. <https://doi.org/10.47909/ijsmc.43>
4. He Y., Li F., Liu X. Research progress on the evaluation mechanism of scientific research teams in the digital economy era. *Journal of Internet and Digital Economics*. 2024. Vol. 4. No. 3. P. 218—241. [https://doi.org/10.1108/JIDE-04-2024-0016.3\(4\)](https://doi.org/10.1108/JIDE-04-2024-0016.3(4))
5. Montorsi M. The evaluation of scientific activity for academic careers: still an open issue. *Updates in Surgery*. 2024. No. 76. P. 1127—1129. <https://doi.org/10.1007/s13304-024-01885-5>
6. Мриглод О.І., Назаровець С.А. Наукометрія та управління науковою діяльністю: вкотре про світове та українське. *Вісник Національної академії наук України*. 2019. № 9. С. 81—94. <https://doi.org/10.15407/visn2019.09.081>
7. Yegorov I. Evaluation of research institutes of the National Academy of Sciences of Ukraine: problems with implementation of the best practices. *Fteval Journal for Research and Technology Policy Evaluation*. 2019. No. 47. P. 89—93. URL: <https://repository.fteval.at/id/eprint/421/> (дата звернення: 20.05.2025).
8. Костенко Л., Симоненко Т. Наукометрія 2.0: концептуальні положення, апробация. *Бібліотеки національних академій наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку*. 2020. Вып. 18. С. 52—63. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001197959> (дата звернення: 20.05.2025).
9. Лактіонова Т.М., Парасочка І.Ф., Гаврилова Н.А. Бібліометричні показники публікаційної діяльності наукових підрозділів інституту. *Наука та наукознавство*. 2021. № 4 (114). С. 74—93. <https://doi.org/10.15407/sofs2021.04.074>
10. Жукович І.А., Єгоров І. Ю. Еволюція методичних підходів до оцінювання ефективності діяльності науково-дослідних установ в Україні. *Статистика України*. 2021. № 2. С. 4—15. [https://doi.org/10.31767/su.2\(93\)2021.02.01](https://doi.org/10.31767/su.2(93)2021.02.01)
11. Єгоров І.Ю., Жукович І.А. Розвиток підходів до оцінювання результатів діяльності науково-дослідних установ. *Наука та наукознавство*. 2022. № 3. С. 36—50. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.03.036>
12. Жукович І.А. Особливості оцінювання діяльності наукових установ у деяких країнах колишнього СРСР. *Статистика України*. 2022. № 2. С. 41—50. [https://doi.org/10.31767/su.2\(97\)2022.02.05](https://doi.org/10.31767/su.2(97)2022.02.05)

13. Жукович І.А., Красноносова О.М. Організація оцінювання наукової діяльності в Китаї: методологія та досвід. *Бізнес Інформ*. 2023. № 10. С. 53—63. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-10-53-63>
14. American Society for Cell Biology. DORA. Declaration on Research Assessment. URL: <http://www.ascb.org/dora/> (дата звернення: 20.05.2025).
15. Hicks D., Wouters P., Waltman L., de Rijcke S., Rafols I. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*. 2015. № 520. P. 429—431. <http://doi.org/10.1038/520429a>
16. Wilsdon J., Allen L., Belfiore E., Campbell P., Curry S., Hill S., et al. The Metric Tide: Report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management. 2015. HEFCE, 179 p. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4929.1363>
17. Moher D., Bouter L., Kleinert S., Glasziou P., Sham M.H., Barbour V., et al. The Hong Kong Principles for assessing researchers: Fostering research integrity. *PLOS Biology*. 2020. No. 18 (7). e3000737. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000737>
18. Curry S., Gadd E., Wilsdon J. Harnessing the metric tide: indicators, infrastructures and priorities for responsible research assessment in the UK. Research on Research Institute. Report. 2022. 84 p. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.21701624.v2>
19. Agreement on reforming research assessment. CoARA. 20 July 2022. 23 p. URL: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf (дата звернення: 09.05.2025).
20. Єгоров І.Ю., Жукович І.А., Красноносова О.М., Артющенко В.В. Про хід, результати та проблеми оцінювання наукових установ Національної академії наук України у 2023 році. *Вісник Національної академії наук України*. 2024. № 6. С. 14—24. <https://doi.org/10.15407/vism2024.06.014>

REFERENCES

1. Abramo, G., & D'Angelo, C.A. (2015). The VQR, Italy's second national research assessment: Methodological failures and ranking distortions. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66 (11), 2202—2214. <https://doi.org/10.1002/asi.23323>
2. Ortiz Nez, R. (2021). Altmetrics: alternative metrics for scientific, technological and innovation evaluation. *Academia Letters*. 6 pages. Art. 1658. <https://doi.org/10.20935/AL1658>
3. Rúa-Ortiz, J., Peralta-González, M.J., Gregorio-Chaviano, O., & Piedra-Salomón, Y. (2022). Evaluation of Cuban scientific activity within the open science framework: Some reflections. *Iberoamerican Journal of Science Measurement and Communication*, 2 (3), 1—15. <https://doi.org/10.47909/ijsmc.43>
4. He, Y., Li, F., & Liu, X. (2024). Research progress on the evaluation mechanism of scientific research teams in the digital economy era. *Journal of Internet and Digital Economics*, 4 (3), 218—241. [https://doi.org/10.1108/JIDE-04-2024-0016.3\(4\)](https://doi.org/10.1108/JIDE-04-2024-0016.3(4))
5. Montorsi, M. (2024). The evaluation of scientific activity for academic careers: still an open issue. *Updates in Surgery*, 76, 1127—1129. <https://doi.org/10.1007/s13304-024-01885-5>

6. Mryglod, O.I., & Nazarovets, S.A. (2019). Scientometrics and management of scientific activities: once again about the global and Ukrainian. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.*, 9, 81—94. <https://doi.org/10.15407/visn2019.09.081> [in Ukrainian].
7. Yegorov, I. (2019). Evaluation of research institutes of the National Academy of Sciences of Ukraine: problems with implementation of the best practices. *Fteval Journal for Research and Technology Policy Evaluation*, 47, 89—93. URL: <https://repository.fteval.at/id/eprint/421/>
8. Kostenko, L., & Symonenko, T. (2020). Scientometrics 2.0: conceptual positions and approbation. *Libraries of National Academies of Sciences: Problems of Functioning, Tendencing of Development*, 18, 52—63. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001197959> (last accessed: 20.05.2025) [in Russian].
9. Laktionova, T.M., Parasochka, I.F., & Havrylova, N.A. (2021). Bibliometric indicators of publication activities in research units of the institute. *Science and Science of Science*, 4 (114), 74—93. <https://doi.org/10.15407/sofs2021.04.074> [in Ukrainian].
10. Zhukovych, I.A., & Yehorov, I.Yu. (2021). Evolution of Methodological Approaches to Evaluating the Efficiency of the Activities of Research Organizations in Ukraine. *Statistics of Ukraine*, 2, 4—15. [https://doi.org/10.31767/su.2\(93\)2021.02.01](https://doi.org/10.31767/su.2(93)2021.02.01) [in Ukrainian].
11. Yehorov, I.Yu., & Zhukovych, I.A. (2022). Performance evaluation in research organizations: evolution of methodologies. *Science and Science of Science*, 3 (117), 36—50. <https://doi.org/10.15407/sofs2022.03.036> [in Ukrainian].
12. Zhukovych, I.A. (2022). Peculiarities of Evaluating the Activity of Scientific Organizations in Some Countries of the Former USSR. *Statistics of Ukraine*, 2, 41—50. [https://doi.org/10.31767/su.2\(97\)2022.02.05](https://doi.org/10.31767/su.2(97)2022.02.05) [in Ukrainian].
13. Zhukovych, I.A., & Krasnonosova, O.M. (2023). Organization of Evaluation of Scientific Activity in China: Methodology and Experience. *Biznes Inform*, 10, 53—63. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-10-53-63> [in Ukrainian].
14. American Society for Cell Biology. DORA. Declaration on Research Assessment. URL: <http://www.ascb.org/dora/> (last accessed: 20.05.2025).
15. Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L., de Rijcke, S., & Rafols, I. (2015). Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*, 520, 429—431. <http://doi.org/10.1038/520429a>
16. Wilsdon, J., Allen, L., Belfiore, E., Campbell, P., Curry, S., & Hill, S., et al. (2015). *The Metric Tide: Report of the Independent Review of the Role of Metrics in Research Assessment and Management*. HEFCE. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.4929.1363>
17. Moher, D., Bouter, L., Kleinert, S., Glasziou, P., Sham, M.H., & Barbour, V., et al. (2020). The Hong Kong Principles for assessing researchers: Fostering research integrity. *PLOS Biology*. 18 (7). e3000737. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000737>
18. Curry, S., Gadd, E., & Wilsdon, J. (2020). *Harnessing the Metric Tide: indicators, infrastructures & priorities for UK responsible research assessment*. Research on Research Institute. Report. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.21701624.v2>
19. CoARA (2022). Agreement on reforming research assessment. URL: https://coara.eu/app/uploads/2022/09/2022_07_19_rra_agreement_final.pdf (last accessed: 20.05.2025).

20. Yegorov, I.Yu., Zhukovych, I.A., Krasnonosova, O.M., & Artiushenko, V.V. (2024). On the progress, results and problems of the evaluation of scientific institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine in 2023. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.*, 6, 14—24. <https://doi.org/10.15407/visn2024.06.014> [in Ukrainian].

Одержано / Received 30.05.2025

Прорецензовано / Revised 07.06.2025

Підписано до друку / Accepted 10.06.2025

I.A. Zhukovych, PhD (Economics), leading researcher
State Institution “Center for Evaluation of Activity of Research Institutions
and Scientific Support of Regional Development of Ukraine
of the NAS of Ukraine”
Volodymyrska str., 54, Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: jukovich@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5027-5991>

INTERNATIONAL INITIATIVES AND RECOMMENDATIONS ON RESEARCH ASSESSMENT

This article contains results of analysis and systematization of key international initiatives and recommendations playing a crucial role in shaping contemporary approaches to research evaluation. The topic's relevance stems from the growing criticism of traditional evaluation systems relying heavily on bibliometric indicators, and the global scientific community's need to find more comprehensive, balanced, and robust methods of assessment. These new methods should enhance research effectiveness, prevent metric misuse, and foster ethical practices. To achieve the research objective, we employed a systematic analysis of international declarations and manifestos, a comparative analysis of research evaluation approaches, as well as synthesis and generalization. The study's source base includes landmark international documents such as the Leiden Manifesto for Research Metrics, the San Francisco Declaration on Research Assessment (DORA), and the Hong Kong Principles for Assessing Researchers, along with recommendations from leading scientific organizations and foundations. The findings indicate a global trend away from an exclusive focus on quantitative indicators (like the number of publications and citations) towards more comprehensive and qualitative evaluation. We found that new approaches consider the multifaceted nature of scientific contributions. This includes not only publication activity but also the quality, novelty, relevance, and social and economic impact of research, participation in international cooperation, the contribution of research to personnel training, and the alignment of research with the institution's mission and development prospects. The main conclusion emphasizes the necessity of implementing the principles of responsible research assessment into the Ukrainian practice. This will help enhance the effectiveness, transparency, and accuracy of evaluations of research institutions. Based on the research results, we identified the main directions for improving the evaluation procedure in research institutions of Ukraine.

Keywords: *research institution, research assessment, international initiatives, quantitative indicators, expert evaluation, scientometrics.*